

Medikal Botanik

Kahve (*Coffea arabica* L.)

Kullanılan kısım

Kahve çekirdeđi (Semen coffeae)

Anabileşenler

Çekirdekler ksantin alkaloidler (%1-2.5 kafein, teobromin, teofilin), piridin alkaloidler (trigonellin gibi), klorojenik asit (kuinik asitin kaffeik asit, ferulik asit esterleri), atrastilosid (nonditerpen glikozid esteri), diterpenler (kahweol, kafestol gibi), şeker, tanen, uçucu yağ (%0.1), sabit yağ (%15) içerir.

Etki

Uyku giderici, canlandırıcı, kalp ve solunumu uyarıcı, sindirimi teşvik edici, kan basıncını artırıcı etkilidir.

Kullanılma/Doz

Kavrulmuş-toz edilmiş kahve infüzyon (%10-15) halinde kullanılır.

Kahve (*Coffea arabica* L.)

İstenmeyen etki/Uyarı

Klorojenik asitler sebebiyle midede irkilti, asit salgısında artış, iştah kaybı ve sürgüne yol açabilir.

Gebeler ve emziren annelerin kafeinden kaçınması önerilir; bunlar günde en çok 300 mg kafein alabilir.

Kekik (Thymus)

Ülkemizde kekik olarak kabul edilen çok sayıda tür (40 dolayında) vardır ve geniş şekilde yetiştirilir.

Thymus ve Origanum cinslerindeki kekik türlerinin başlıcaları şunlardır:

T.capitatus (L.) Hoff. et Link (Beyazkekik),
T.longicaulus C.Presl, *T.vulgaris* L. (Hakikikekik),
T.praecox Opiz, *T.serpyllum* L. (Yabanikekik),
O.onites L. (İzmirkekiği),
O.simpleum L. (Tahtacıotu),
O.vulgare L. (Keklikotu, Güveyotu, Dostotu),
O.heracteoticum L. (İstanbulkekiği),
O.syriacum L. (Torosgüveotu),
Thymbra spicata L. (Karakekik).

Türkiye’de drog olarak satılan kekik daha ziyade Origanum türlerinden elde edilir.

Kekik bitkilerinin çiçekli-yapraklı dalları (Herbae), kekik yağı ve kekik suyu kullanılır.

Beyazkekik (*Thymus capitatus* (L.) Hoff. et Link)

Diğer isimler: *Coridothymus capitatus* (L.) Reichb. f.

Aile: Ballıbabagiller (*Lamiaceae/Labiatae*).

Tanım: Kırmızı çiçekli, tüylü bir bitkidir.

Dağılım: Güney ve Batı Anadolu'da kurak yerlerde yetişir.

Kullanılan kısım: Çiçekli-yapraklı dalları (*Herba thymi capitati*) kullanılır.

Anabileşenler: Bileşiminde uçucu yağ (%0.5-1) vardır; uçucu yağın önemli bir kısmını (%60) karvakrol oluşturur.

İstanbulkekiği (*Origanum heracleoticum* L.)

Diğer isimler: *O.hirtum* Link/*O.vulgare* L. subsp *hirtum* (Link) Letswaart.

Aile: Ballıbabagiller (*Lamiaceae/Labiatae*).

Tanım: Çalı benzeri, beyaz çiçekli, çok yıllık br bitkidir.

Dağılım: Ege ve Trakya'da yetişir.

Kullanılan kısım: Çiçekli-yapraklı dalları (*Herbae origani heracleotici*) kullanılır.

Anabileşenler: Uçucu yağ (%4-5) taşır; bunun önemli bir kısmını karvakrol ve timol oluşturur.

Kullanılma/Doz: Kekik yerine baharat; yağı da kekik yağı yerine kullanılır.

İzmirkekiği (*Origanum onites* L.)

Diğer isimler: *O.smyrnaeum* L./*Majorana onites* (L.) Bentham.

Aile: Ballıbabagiller (*Lamiaceae/Labiatae*).

Tanım: Çok yıllık bir bitkidir.

Kullanılan kısım: Kuru çiçekli dalları (*Herbae origani symareii*) ve uçucu yağı (*Oleum origani symareii*) kullanılır.

Anabileşenler: Kuru bitkide %2-3 uçucu yağ vardır; yağın önemli bir kısmını karvakrol oluşturur.

Kullanılma/Doz: Yapraklı çiçek dalları kekik yerine baharat olarak kullanılır.

Karakekik (*Thymbra spicata* L.)

Diğer isimler: Karabaşkekik, Zahter.

Aile: Ballıbabagiller (*Lamiaceae/Labiatae*).

Dağılım: Trakya, Batı ve Güney Anadolu'da yetişir.

Tanım: Pembe çiçekli, tüylü, çalı görünümünde, çok yıllık bir bitkidir.

Kullanılan kısım: Çikeli dalları (*Herbae thymbrae*) kullanılır.

Anabileşenler: Uçucu yağ (%1.2-1.8) taşır; yağın önemli bir kısmını karvakrol oluşturur.

Kullanılma/Doz: İnfüzyon şeklinde ağızdan antiseptik ve uyarıcı olarak kullanılır.

Yabanikekik (*Thymus serpyllum* L.)

Diğer isimler: Kekik, Saterotu.

Aile: Ballıbabagiller (*Lamiaceae/Labiatae*).

Dağılım: Ülkemizde oldukça yaygındır; Bursa, İzmit, Kayseri, Doğu Karadeni bölgelerinde yetişir.

Kullanılan kısım: Topraküstü kısımları (*Herbae serpylli*) kullanılır.

Anabileşenler: Topraküstü kısımlarda %0.15-0.6 arasında uçucu yağ vardır. Bunun %70 kadarını fenolik maddeler (timol, karvakrol) ve timol oluşturur.

Kullanılma/Doz: Hakikikekikte olduğu gibi kullanılır

Kendirotu (*Cannabis sativa* L.)

Diğer isimler: Deligonca, Esrarotu, Hashish, Kınnapotu, Marijuana.

Aile: Kendirgiller (*Cannabaceae*).

Tanım: Lif ve tohumu için yetiştirilir; yaprakları parçalı ve kenarları dişli, özel kokulu bir bitkidir.

Dağılım: Türkiye'nin her tarafında (bilhassa Bursa, İzmir, Antalya, Konya, Kütahya, Kayseri, Sivas, Samsun) yetiştirilir.

Kendirotu (*Cannabis sativa* L.)

Kullanılan kısım

Kurutulmuş çiçekli dallar (herba cannbis indicae)

Anabileşenler

Reçine (%15-20) ve az miktarda uçucu yağ içerir.

Reçine **esrar** ismi ile bilinir; başlıca etkin kısmı kannabinol (CBN), kannabidiol (CBD), (Δ^9 -tetrahidrokannabinol (delta-9-THC) gibi kannabinoidler olan (60 dolayında), azotsuz, aromatik alkol yapılı maddeler içerir.

Yetiştigi yöreye göre Türk kenevirindeki etkin madde miktarı önemli ölçüde değişir.

Türkiye'de esrar amaçlı yetiştirilmesi 1932 yılında yasaklanmıştır.

Kendirotu (*Cannabis sativa* L.)

Etki

Ađrı dindirici etkilidir.

Kendirde bulunan maddeler alkole benzer şekilde öfori ve yalancı cesarete yol açar.

Kullanılma/Doz

Sindirim sistemi, baş ve romatizma ağrılarında kullanılır.

Uyarı

Keyif verici etkisi ve bağımlılık yapması sebebiyle kullanılması terk edilmiş ve yasaklanmıştır.

Lohusaotu (*Aristolochia* türleri)

Diğer isimler: Kabakulakotu, Karaasma, Yılanotu, Zeravent.

Aile: Lohusaotları (*Aristolochiaceae*).

Dağılım: Ülkemizde yaygın şekilde rastlanır; 20 dolayında lohusaotu bitkisi vardır;

Lohusaotu (*Aristolochia* türleri)

Anabileşenler

Kök ve tohumlarda alkaloid (aristoloşin), aristoloşiya asitleri (I, II), tanenler, nişasta, şekerler, uçucu yağlar, acı maddeler, reçine-benzeri maddeler, klematitin, β -sitosterin, flavonol glikozid ve organik asitler vardır.

Etki

Aristololojiya asitleri çeşitli yangılarda ve enfeksiyonlarda bağışıklık sistemini uyarır (özellikle çevresel fagositleri uyarır), yangı önleyici etki oluştururlar.

Kullanıma/Doz

Halk arasında idrar söktürücü ve romatizmaya karşı kullanılır.

İstenmeyen etki/Uyarı

Birçok doku ve organda (mide, böbrek, idrar kesesi gibi yerler)

karsinojenik etkilidir; bitki ve bitkiden hazırlanan preparatları besin değeri olan hayvanlarda kullanılmaz.

Ökseotu (*Viscum album* L.)

Diğer isimler: Burç, Çekem, Güvelek.

Aile: Okseotugiller (*Loranthaceae*).

Tanım: Birçok ağaçta (alma, armut, meşe, kayın gibi) parazit olarak yaşar.

Dağılım: Ülkemizde çok yaygındır.

Ökseotu (*Viscum album* L.)

Anabileşenler

Yapraklarda lektinler, müsilaj, silitoller, flavonoidler, fenilpropan türevleri, steroller (%0.2), triterpenoik bileşikler (α -viskol, β -viskol gibi), amino asitler, alkaloidler, siklik-peptidler, histamin, β -feniletamin, asetilkolin, tiramin, proteinler (>%9) gibi çok sayıda madde vardır.

Etki

Bitkide bulunan maddelerden bazıları (amino asitler, alkaloidler, lektinler) bağışıklık sistemini uyarır, kan hücrelerini çöktürür (lektinler), kalp kasını baskılar ve kan basıncını düşürür, yatıştırıcı etki oluşturur.

Kullanıma/Doz

Hekimlikte idrar söktürücü, kan basıncını düşürücü, damar sertliğini önleyici, sinir sistemini teskin edici, romatizmada kullanılır.

Soğan (*Allium cepa* L.)

Aile: Zambakgiller (*Liliaceae*).

Anabileşenler

Soğanda uçucu yağ (bilhassa allilpropildisülfür), sabit yağ, şekerler (glikoz, sakkaroz, fruktoz gibi), enzimler (allinaz gibi), vitaminler (A, C, B1, B2 gibi), flavonoidler (kuersetin gibi), fenolik bileşikler (ferulik asit, floroglusin, protokateşik asit gibi) ve amino asitler bulunur.

Soğan ezildiği, kıyıldığı veya başka bir işlem yapıldığı zaman sisteinsülfoksid açığa çıkar; Taze parçalanmış soğanın kokusu tiyosülfinattan ileri gelir.

Soğan (*Allium cepa* L.)

Etki

Soğan veya soğan özütünün çok sayıda etkisi vardır; alerji önleyici, antibakteriyel, yükseltgenmeyi önleyici, idrar söktürücü, kan şekerini düşürücü, düz kas gevşetici, kolesterol ve lipid düşürücü, trombositlerin kümeleşmesini önleyici, kalbi kuvvetlendirici ve koroner damarları genişletici etkileri vardır.

PG'lerin sentezini önlemeleri diğer pek çok etkisinin (solunumu açıcı, trombositlerin kümeleşmesini önleyici gibi) oluşmasına da aracılık eder.

Soğan yükseltgenmeyi önler; yapısındaki flavonoidler (kuersetin gibi) etkin oksijen gruplarını zararsız kılar.

Soğan kan şekerini düşürür, idrarda kreatinin, üre, albumin çıkarılmasını azaltır. Soğan suyu, sulu-özütü, petroleteri özütü antibakteriel etkilidir; çok sayıdaki bakterinin (*Clostridium*, *E.coli*, *Streptococcus* türleri, *Ps.aeruginosae*, *Salmonella* türleri, *Serratia*, *Staph.aureus* gibi) gelişmesini önler. Soğandaki uçucu yağlar çeşitli mantarlar (*Candida*, *Cladosporium*, *Fusarium* gibi) üzerinde de etkilidir.

Soğan (*Allium cepa* L.)

Kullanıma/Doz

Dahilen iştah açıcı, idrar söktürücü (günde 5-6 baş) ve midevi; haricen pişmiş halde çıban üzerine sarılarak cerahat toplayıcı olarak kullanılır. İnsanlarda taze soğan 50 g, kuru soğan da 20 g miktarda kullanılır.

İstenmeyen etki/Uyarı

Fazla miktarda soğan kas güçsüzlüğü, nabız ve solunum sayısında artış, alyuvarlarda parçalanmaya (N-propildisülfid yol açar) yol açabilir. Ter ve nefeste koku, sütte koku ve tat bozulması yapar.